

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГРІНЧЕНКО РАЇСА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 334.716:005.96

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЗМІН

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки підприємства та організації підприємницької діяльності Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
Янковий Олександр Григорович,
Одеський національний економічний університет,
професор кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гринько Тетяна Валеріївна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
декан факультету економіки;

доктор економічних наук, професор
Коваль Віктор Васильович,
Південний науковий центр Національної академії
наук України і Міністерства освіти і науки України,
виконувач обов'язків директора;

доктор економічних наук, професор
Кузьмін Олег Євгенович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
директор навчально-наукового інституту економіки
і менеджменту

Захист відбудеться «13» травня 2021 року об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.03 Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «12» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Пудичева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Умови економічної та політичної нестабільності в Україні, наслідки обмеження діяльності суб'єктів господарювання в умовах всесвітньої пандемії COVID-19 висувають вимоги до формування ефективної системи управління підприємством, яка була б здатна гнучко реагувати та пристосовуватися до змін умов функціонування. В Україні у період кризових наслідків всесвітньої пандемії COVID-19 зменшуються інвестиції в реальний сектор економіки, знижується рівень доходів підприємств і платоспроможний попит, що викликає зростання неплатежів, загострення конкурентної боротьби, посилення банкрутства тощо.

Негативні явища в структурі сучасної української економіки потребують з боку українських підприємств впровадження та використання ефективних систем управління, які створять підґрунтя для підвищення ефективності діяльності, спрямованої на розвиток всіх сфер економіки та підвищення рівня життя населення в країні.

Управління діяльністю підприємств, що базується не на інтуїтивному підході, а науковому, стає все більш актуальним. Теоретичні засади управління діяльністю підприємств виступають основою формування системи управління адаптацією підприємства до змін, що на сучасному етапі розвитку економіки є необхідною складовою ефективною стратегії та запорукою формування конкурентоспроможності підприємства.

Проблематику формування систем управління підприємствами та можливості адаптації підприємств до змін розглядають провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: О. І. Амоша, А. В. Андрейченко, В. Г. Андрійчук, І. О. Банєва, Н. В. Білошкурська, М. М. Буднік, В. М. Геєць, Т. В. Гринько, Е. Демінг, П. Друкер, Є. Ю. Ждаміров, В. В. Коваль, А. І. Ковальов, І. О. Кузнецова, О. Є. Кузьмін, К. Є. Орлова, М. П. Сахацький, В. Г. Семенова, Л. В. Соколова, А. А. Томпсон, А. Д. Стрикленд, М. Хаммер, О. Г. Янковий та ін. Зазначені автори у своїх працях пропонують різнобічні підходи до розуміння сутності системи управління підприємством та відмінностей адаптації від інших підходів до управління. Водночас питання формування комплексної системи управління адаптацією підприємств до змін ще не набуло одночасного трактування та формулюється авторами дещо фрагментарно.

Будь-яке підприємство є відкритою системою, яка пов'язує діяльність поза межами підприємства та всередині самого підприємства. Проте кожна система потребує комплексного підходу до управління, котрий був би здатним враховувати специфіку її функціонування, чинники впливу та можливі зміни, варіанти розвитку. Формування системи управління підприємством є складним і багатогранним питанням, яке поєднує цілий комплекс складових підсистем.

Науковим підґрунтям подальшого розвитку сучасних підприємств виступає формування теоретико-методологічного базису створення системи управління адаптацією до змін їх діяльності, обґрунтування на наукових засадах принципів, чинників, методів та інструментів управління з урахуванням

динамічних умов ринку, постійного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування, що викликають велику кількість змін у діяльності.

Різні етапи функціонування економіки країни та специфічні особливості здійснення діяльності в тій чи іншій сфері передбачають створення власної системи управління адаптацією діяльності підприємств до змін, яка враховує специфічні особливості сфери функціонування. Причому така система управління адаптацією має відбуватися з урахуванням як зовнішніх умов функціонування підприємства, так і внутрішніх його особливостей.

Підвищення ефективності діяльності сучасних підприємств і досягнення ними конкурентних переваг можливі лише за умови комплексного підходу до управління своєю діяльністю, особливо до формування та впровадження системи управління адаптацією підприємства до змін. Комплексне вирішення зазначеного питання дозволить вирішити економічні проблеми діяльності підприємств і створити передумови для розвитку економіки країни, що безпосередньо впливає і на соціальний розвиток у державі.

Тому питання формування системи управління адаптацією підприємства до змін набувають особливої актуальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в рамках тематичного плану науково-дослідних робіт Одеського національного економічного університету, а саме – є складовою фундаментальних тем: «Теоретико-методичні та організаційні основи управління конкурентоспроможністю підприємств України» (ДР № 0113U000655 2013–2017 роки), в рамках виконання якої було проведено дослідження теоретико-методологічного підґрунтя формування системи управління адаптацією діяльності підприємств до змін і сформовано основні складові елементи такої системи; «Стратегічні напрямки підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств» (ДР № 0118U000816, 2018–2022 рр.), в рамках якої було досліджено теоретичне підґрунтя та розроблено методологічний підхід до формування системи управління адаптацією діяльності підприємств до змін, деталізовано організаційно-практичне забезпечення формування та впровадження системи управління адаптацією діяльності підприємств до змін; «Оптимізація підприємницької діяльності на основі бізнес-інжинірингу» (ДР 0118U001131, 2018–2020 рр.), в рамках якої було досліджено та сформовано концепцію системи управління адаптацією підприємств до змін на засадах використання змішаного підходу та розроблення практичного інструментарію.

Метою дослідження є розробка концептуально-методологічних засад формування системи управління адаптацією підприємства до змін як наукового підґрунтя покращення показників його діяльності.

Для досягнення поставленої мети в дисертації визначено такі *завдання*:

- систематизувати теоретичні підходи до класифікації змін у діяльності підприємств;
- узагальнити та систематизувати теоретичні підходи до управління підприємствами в умовах змін;

- розширити категорійно-понятійний апарат дослідження системи управління адаптацією підприємства до змін;
- обґрунтувати концептуальні підходи до формування системи управління адаптацією підприємства до змін;
- систематизувати методичні засади формування системи управління адаптацією підприємства до змін;
- сформулювати концептуальні методологічні засади формування системи управління адаптацією підприємства до змін;
- розробити методичні засади аналізу передумов формування системи управління адаптацією до змін підприємств;
- розробити організаційно-прикладні моделі та інструментарій формування системи управління адаптацією підприємства до змін;
- обґрунтувати необхідність формування системи управління адаптацією до змін підприємств в умовах загальноекономічних тенденцій розвитку;
- виявити та систематизувати чинники впливу і тенденції розвитку підприємств агропромислової сфери в Україні;
- оцінити передумови формування системи управління адаптацією до змін агропромислових підприємств в Україні;
- розробити та апробувати в діяльності підприємств агропромислової сфери організаційно-прикладні моделі й інструментарій формування системи управління адаптацією до змін.

Об'єктом дослідження є процес формування системи управління адаптацією підприємства до змін.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні та організаційно-практичні аспекти формування системи управління адаптацією підприємства до змін.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять положення сучасної економічної теорії, фундаментальні праці зарубіжних і вітчизняних учених з питань формування систем управління та особливостей адаптації діяльності підприємства до змін, нормативно-правові акти органів державної влади. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, методи діалектичного і абстрактно-логічного пізнання, систематизації та узагальнення.

В процесі дослідження використовувались такі методи: історичний – при вивченні концептуального підґрунтя теорій управління, ретроспективи та генезису формування теорій адаптації діяльності підприємств; наукового абстрагування та узагальнення – при обґрунтуванні та узагальненні категорійно-понятійного апарату, уточненні та розвитку окремих понять у системі управління адаптацією підприємства до змін; монографічний – для дослідження літературних джерел і систематизації, узагальнення та розроблення поставлених у роботі завдань; економіко-статистичний – при аналізі сучасних тенденцій і перспектив розвитку агропромислової сфери в Україні; графічний і табличний – при побудові таблиць і рисунків; метод аналізу Фур'є, індексний метод – при дослідженні передумов циклічних коливань; методи дослідження панельних

даних – при аналізі передумов функціонування підприємств агропромислової сфери; розрахунково-аналітичний – при обчисленні інтегрального показника оцінки передумов формування системи управління адаптацією до змін підприємств та основних його складових; експертної оцінки – для оцінювання передумов впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємств і ранжування зовнішніх чинників впливу; факторного та кореляційно-регресійного аналізу – для оцінки передумов впливу чинників внутрішнього середовища на діяльність підприємств; порівняльний – при співставленні результатів розрахунків і формування елементів системи управління адаптацією підприємства до змін конкретними підприємствами агропромислової сфери; логіко-структурний аналіз – для проектування та формування структурних елементів системи управління адаптацією діяльності підприємств до змін; моделювання – при побудові моделей систем управління адаптацією діяльності підприємств до змін;

Інформаційною базою дослідження є результати наукового пошуку вирішення проблеми, наукові статті та монографічні дослідження науковців, матеріали державних статистичних органів і публікації в періодичних виданнях, офіційна інформація про діяльність підприємств агропромислової сфери, результати експертних опитувань і власних досліджень, інші першоджерела з проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і організаційно-практичних положень формування системи управління адаптацією підприємства до змін, що дає можливість вирішити наукову проблему підвищення ефективності управління адаптацією підприємства до змін, а саме:

вперше:

- запропоновано теоретико-методологічний підхід до формування системи управління адаптацією підприємства до змін, який базується на формуванні та впровадженні основних елементів і складових за чотирма основними компонентами (організаційно-економічний, правовий, технологічний і соціальний) із використанням методів і методик змішаного підходу до управління (системного, функціонального та процесного), що дає можливість започаткувати новий напрямок в управлінні адаптацією підприємства до змін і спрощенні самого процесу управління, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства в цілому;

- обґрунтовано теоретико-методологічний підхід до створення комплексної системи оцінювання передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін, яка враховує вплив зовнішніх (циклічних і хаотичних) та внутрішніх чинників діяльності підприємства, рівня сприйняття персоналом змін для кожного з компонентів системи управління адаптацією підприємства до змін, що дає змогу розраховувати прогностичні напрямки та рух змін у діяльності підприємства при формуванні елементів системи управління адаптацією до змін;

- сформовано концепцію та інструментальну базу моделювання системи управління адаптацією підприємства до змін, що включає основні компоненти моделі, підкреслює логічну послідовність етапів, елементи механізму, структуру, алгоритм процесу формування та реалізації, що надає можливість оцінити результати впровадження такої системи управління та дозволяє підприємству застосовувати у спрощеному форматі можливості й переваги моделювання системи управління адаптацією до змін;

удосконалено:

- поняття «адаптація», яке, на відміну від існуючих, базується на розумінні адаптації як безперервного процесу реакції на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств, шляхом їх дослідження та розроблення, впровадження системи змін в управління організаційно-економічними, правовими, технологічними і соціальними складовими діяльності підприємств для досягнення цільових показників діяльності та підвищення конкурентоспроможності, з урахуванням чинників розвитку підприємства, що створює уніфікований підхід до використання понятійно-категорійного апарату при формуванні системи управління адаптацією підприємства до змін;

- концептуальні засади формування системи управління адаптацією підприємства до змін, в яких, на відміну від існуючих, визначаються сутність, суб'єкти, об'єкти, елементи та взаємозв'язки в системі, виокремлюються основні складові механізмів системи управління адаптацією підприємства до змін за компонентами, що створює передумови для використання узагальнених теоретичних напрацювань під час формування системи управління адаптацією підприємства до змін;

- організаційно-прикладні моделі та інструменти формування системи управління адаптацією агропромислових підприємств до змін, які, на відміну від існуючих, базуються на результатах розрахунку інтегрального показника оцінки передумов формування системи управління адаптацією до змін підприємств з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування підприємств агропромислової сфери, котрі враховують специфіку функціонування підприємства в певній сфері, надають можливості підприємству гнучко реагувати на зміни середовища функціонування шляхом вибору основних варіантів дій із найбільш прийнятних щодо ситуації, що спрощує процедуру впровадження системи управління адаптацією підприємства до змін і створює передумови для підвищення його ефективності;

- обґрунтування формування елементів системи управління адаптацією до змін підприємств агропромислової сфери, котре базується на виборі підходів до управління підприємством із використанням змішаного підходу, який враховує переваги процесного, функціонального та системного підходів, котрі, на відміну від існуючих, враховують можливості використання найбільш ефективних і доцільних методів та інструментів формування системи управління адаптацією підприємств агропромислової сфери до змін;

набуло подальшого розвитку:

- систематизація змін у діяльності підприємств, що на відміну від існуючих, базується на врахуванні можливостей виникнення будь-яких змін у діяльності підприємства, яка акцентує увагу на зовнішніх (циклічних і хаотичних) та внутрішніх чинниках середовища функціонування підприємства, котрі спричиняють зміни, зосереджуючи увагу на основних джерелах їх виникнення, що спрощує процедуру дослідження та подальшого реагування на такі зміни під час формування системи управління адаптацією підприємства до змін;

- узагальнення теоретичних підходів до управління підприємствами, що, на відміну від існуючих, акцентує увагу на глибинних відмінностях підходів до управління підприємствами, виокремлюючи їх основні переваги й особливості застосування, що створює передумови для формування чіткої уяви щодо структури та компонентів системи управління адаптацією підприємств до змін, яка базується на засадах змішаного підходу до управління (процесного, функціонального та системного);

- узагальнення та прогнозування загальноекономічних тенденцій економіки України як передумова розвитку підприємств агропромислової сфери, котра, на відміну від існуючих, базується на застосуванні рядів Фур'є, спектрального, амплітудного та фазового аналізу як комплексних методів дослідження циклічних коливань, урахування на пряму дії яких є визначальним етапом формування системи управління адаптацією підприємства до змін, що уніфікує та спрощує процедуру дослідження під потреби підприємств агропромислової сфери;

- систематизація особливостей функціонування та взаємозв'язки між підприємствами агропромислової сфери, які на відміну від існуючих, дозволили виокремити специфічні засади функціонування підприємств агропромислової сфери, законодавчі обмеження та перспективи розвитку з урахуванням тенденцій до диверсифікації діяльності, що надало можливість сформулювати комплексне бачення системи та взаємозв'язків функціонування підприємств агропромислової сфери в Україні;

- систематизація та оцінка чинників впливу на передумови виникнення змін при функціонуванні підприємств агропромислової сфери, котрі на відміну від існуючих, дозволили сформулювати загальне уявлення щодо складу, структури та напрямів впливу специфічних чинників на діяльність підприємств агропромислової сфери в Україні, що стало підґрунтям для формування методичного підходу для оцінки передумов формування системи управління адаптацією агропромислових підприємств до змін як підготовчого етапу її створення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення виконані на рівні методичних розробок і практичних рекомендацій, вони впроваджені та застосовуються в практичній діяльності підприємств агропромислової сфери для формування систем управління адаптацією до змін.

Низка положень дисертаційної роботи реалізована на підприємствах агропромислової сфери:

- ТОВ «Зоря» використовує методологічні засади формування системи управління адаптацією підприємства до змін, яка базується на розробці та впровадженні механізму системи управління адаптацією підприємства до змін, який включає чотири основні компоненти (організаційно-економічний, правовий, технологічний і соціальний). Проведено оцінку інтегрального показника передумов формування системи управління адаптацією до змін, яка дозволила проаналізувати передумови формування системи управління адаптацією до змін та сформувані елементи, що створило позитивні передумови для нарощування показників ефективності діяльності (довідка № 0-151 від 01.07.2020 р.);

- ТОВ «Клам Олія» використовувало запропоновані методологічні засади оцінки передумов впровадження змін на підприємстві, що дало змогу ТОВ «Клам Олія» покращити процес управління адаптацією до змін підприємства та досягти підвищення основних показників ефективності за 2017–2019 роки (довідка № 21/07/1 від 21.07.2020 р.);

- у «Cereales Y Harinas Garsan S.L.» було розроблено механізм управління адаптацією до змін підприємства, який базується на формуванні чотирьох основних механізмів за компонентами: організаційно-економічним, правовим, технологічним та соціальним. Використання розробок дало можливість «Cereales Y Harinas Garsan S.L.» удосконалити систему управління адаптацією до змін та отримати нові резерви підвищення ефективності діяльності (довідка № 22/ 07/6 від 22.07.2020 р.);

- СВГ «Удобное» використовує методологічні та практичні розробки автора: щодо формування концепції системи управління адаптацією до змін на підприємстві (яка складається із чотирьох основних компонентів); щодо використання методики аналізу та оцінки впливу змін на діяльність підприємства; щодо формування моделей системи управління адаптацією до змін на підприємстві; щодо використання практичних алгоритмів і схем щодо вибору напрямів впровадження змін та інструментарію впровадження. Впровадження та використання на практиці зазначених розробок надали можливості підприємству: спростити процедуру аналізу діяльності підприємства з метою адаптації до змін та уніфікувати значну кількість бізнес-процесів на підприємстві (довідка № 17 від 20.01.2021 р.);

- на ПАТ ДПЗКУ «Одеський комбінат хлібопродуктів» були використані авторські методичні засади оцінки передумов впливу змін на формування та впровадження системи управління адаптацією до змін на підприємстві. Використання цих авторських напрацювань дало можливість ПАТ ДПЗКУ «Одеський комбінат хлібопродуктів» покращити процес управління підприємством, спростити процедуру аналізу й оцінки діяльності, уніфікувати процедуру вибору інструментів адаптації діяльності до змін та досягти підвищення основних показників ефективності діяльності у період 2017–2019 рр. (довідка № 48 від 08.02.2021 р.);

- застосування методологічних засад щодо моделювання формування системи управління адаптацією діяльності підприємства до змін допомогло ТОВ «Столичний Млин» спростити процес управління адаптацією підприємства до змін, уніфікувати методи та інструменти, які використовує підприємство під час такого управління. Зокрема, на ТОВ «Столичний Млин» були використані авторські методичні засади вибору інструментів управління за основними компонентами моделі системи управління адаптацією до змін, завдяки чому підприємство значно покращило показники своєї ефективності (довідка № 1-31 від 08.02.2021 р.).

Результати наукового дослідження використані Департаментом економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації при розробленні програм економічного та соціального розвитку Одеської області на 2017–2020 роки (довідка № 01.1-17/2470 від 22.12.2020 р.).

Результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Економіка, організація та управління підприємствами сфери послуг», «Інформаційно-програмне забезпечення підприємництва», «Тренінг “Організація стартапу”» (довідка № 01-18/350 від 10.02.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, отримані автором самостійно та відображені в опублікованих працях. З опублікованих у співавторстві наукових праць використані лише ті положення, що є результатом власних напрацювань здобувача. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, зазначено окремо у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на наукових і науково-практичних конференціях, зокрема на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2013–2020); «Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації» (м. Кошице, Словаччина, 2015); «Сучасні проблеми менеджменту» (м. Київ, 2016); «Регіональна, галузева та суб'єктна економіка України на шляху до євроінтеграції» (м. Харків, 2017); «Трансформація фінансових ринків в умовах глобальної нестабільності: реалії сьогодення та погляд у майбутнє» (м. Ірпінь, 2017); «Економіка міста та урбаністика» (м. Київ, 2018); «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» (м. Харків, 2018); «Тридцять п'яти економіко-правові дискусії» (м. Львів, 2019); «Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні» (м. Київ, 2019); «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури», (м. Львів, 2019); «Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства» (м. Луцьк, 2019); «Актуальні проблеми маркетингового менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки» (м. Луцьк, 2020); а також на Всеукраїнських науково-

практичних конференціях: «Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи (м. Львів, 2016); «Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людиномірність, партнерство, кооперація» (м. Полтава, 2017); «Економіка, підприємництво, менеджмент: сучасний стан і обриси майбутнього» (м. Дніпро, 2019).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 51 науковій публікації, із них: 2 колективні монографії; 21 публікація у наукових фахових виданнях України, більшість з яких включено до міжнародних наукометричних баз даних; 4 – у наукових періодичних виданнях інших держав; 22 – у матеріалах конференцій; 2 – в інших наукових періодичних виданнях України. Загальний обсяг публікацій становить 81,57 д. а. Особисто авторові належить 21,71 д. а.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 387 сторінках, загальний обсяг дисертації становить 521 сторінка. Робота містить 50 рисунків, 53 таблиці, 18 додатків, розміщених на 73 сторінках. Список використаних джерел містить 425 найменувань на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано основну мету та завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наведено теоретичну й інформаційну базу, висвітлено наукову новизну, окреслено практичну цінність отриманих результатів, подано відомості про апробацію й публікації результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні засади адаптації підприємства до змін**» узагальнено теоретичні засади категорійно-понятійного апарату дослідження. Виявлено, що зміна як можливий рух будь-яких елементів системи може нести позитивний або негативний ефект для підприємства, він може бути передбачуваним або непередбачуваним, керованим або некерованим. Зміни постійно супроводжують діяльність підприємств, вони відбуваються в організаційно-економічній складовій діяльності підприємства, у технологіях, у правовій та соціально-культурній сферах.

Запропоновано групування чинників впливу середовища функціонування підприємства на передумови виникнення змін, яке передбачає дві провідні групи чинників виникнення змін для підприємства: чинники зовнішнього середовища (циклічні та хаотичні) та чинники внутрішнього середовища функціонування підприємства. Виявлено, що хаотичні чинники зовнішнього середовища поєднують чинники макросередовища та чинники мезосередовища. Таке групування є теоретичним підґрунтям для формування оцінки передумов виникнення змін у діяльності підприємств.

Виокремлено ознаки та види змін, що мають найбільші можливості для оцінки, аналізу та прогнозування, впливають на діяльність підприємства в узагальненому вигляді (рис. 1).

Підприємство стикається із виникненням передбачуваних і непередбачуваних змін, вони виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Зміни за функціями управління мають зворотній зв'язок із виникненням та реагуванням на зміни у зовнішньому й внутрішньому середовищі функціонування підприємства. Урахування основних ознак змін при формуванні системи управління адаптацією до змін є запорукою їх чіткого розуміння, вчасного виявлення та розроблення заходів ефективної адаптації. Проте значна кількість ознак можливих змін створює перешкоди для формування спрощеного й уніфікованого підходу до аналізу таких змін. При дослідженні чинників середовища функціонування підприємств першочергову увагу необхідно приділяти аналізу циклічних і хаотичних чинників (макро- та мезосередовища), а також чинників внутрішнього середовища функціонування підприємства.

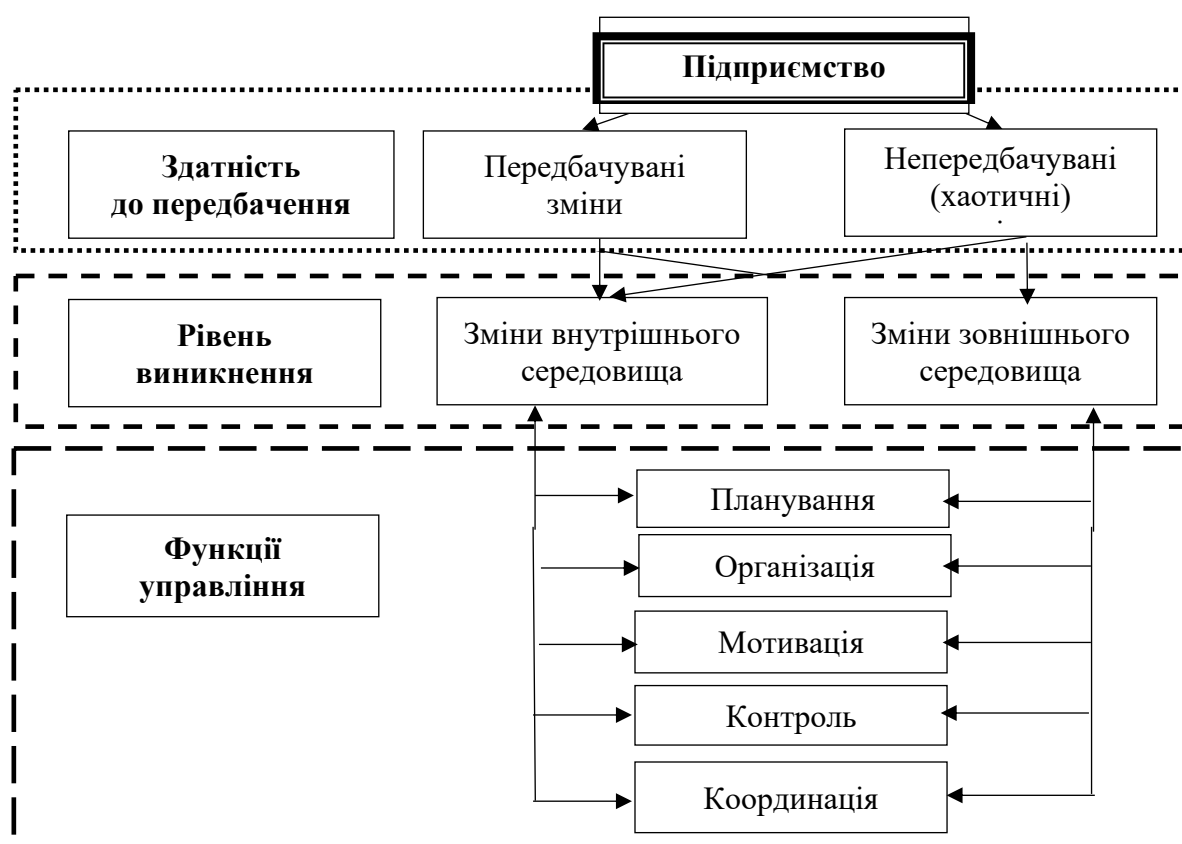

Рисунок 1 – Рівні та взаємозв'язки змін у діяльності підприємства
(розроблено автором)

Визначено сутність і компоненти системи управління підприємством (рис. 2). Будь-яка система складається з керуючої системи та керованої системи, які перебувають у взаємозв'язку завдяки наявним підсистемам управління. Підсистема управління у своїй основі має механізм управління та певний набір управлінської діяльності, який включає: особливості, знання та навички управлінського персоналу, техніку та технології управління, структурно-функціональне забезпечення управління, інформаційне забезпечення управління.

Центральним елементом підсистеми управління виступає сам механізм управління. Виявлено, що для успішного управління та функціонування підприємства необхідно розробляти в самій системі управління чотири складові компоненти механізму системи управління: організаційно-економічний, правовий, технологічний і соціальний механізми.

Проведено дослідження категорійно-понятійного апарату поняття «адаптація», що дало можливість удосконалити понятійний апарат дослідження. Під «адаптацією» слід розуміти безперервний процес реакції на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства шляхом їх дослідження та розроблення, впровадження системи змін в управління організаційно-економічними, правовими, технологічними та соціальними складовими діяльності підприємств для досягнення цільових показників діяльності, підвищення конкурентоспроможності підприємства, враховуючи чинники розвитку підприємства.

Рисунок 2 – Система управління підприємством (сформовано автором)

Визначення адаптації базується на таких основних аспектах адаптації:

- адаптація діяльності підприємства має базуватися на досконалому аналізі зовнішньої та внутрішньої складової діяльності підприємства;

- адаптація діяльності підприємства не повинна зводитися лише щодо адаптації до зовнішнього середовища, але й враховувати необхідність адаптації до змін у внутрішньому середовищі;
- управління адаптацією до змін має проводитися комплексно за всіма компонентами управління діяльністю підприємства: організаційно-економічним, правовим, технологічним і соціальним;
- управління адаптацією до змін лише за кількома складовими аспектами управління може призвести до дисбалансу розвитку підприємства та втрати його конкурентних позицій на ринку;
- механізм системи управління адаптацією до змін підприємства має бути гнучким до умов ринку та побудованим на науково обґрунтованих засадах, на надбаннях сучасної світової економічної науки.

Визначено сутність поняття «система управління адаптацією підприємства до змін». Під системою управління адаптацією підприємства до змін (СУАПЗ) слід розуміти комплекс взаємозв'язків керуючої та керованої системи (підприємства) через компоненти підсистеми управління: механізм управління адаптацією до змін (організаційно-економічний (ОЕК), правовий (ПК), технологічний (ТК), соціальний компоненти (СК)) та управлінську діяльність, пов'язану з плануванням організацією, мотивацією, контролем і координацією розроблення та впровадження такого механізму в діяльність підприємства.

Система управління адаптацією до змін є локальною підсистемою загальної системи управління підприємством. Вона вирішує локальне завдання – адаптацію до постійно виникаючих у діяльності підприємства передбачуваних і непередбачуваних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі шляхом розроблення та впровадження управлінської діяльності й механізму адаптації до змін, що створюють передумови для розроблення та впровадження у діяльність підприємства основних заходів щодо регулювання бізнес-процесів за основними функціями менеджменту: плануванням, організацією, мотивацією, контролем і координацією.

У другому розділі «**Теоретичні засади формування системи управління адаптацією підприємства до змін**» узагальнено теоретичні засади системи управління адаптацією підприємства до змін, які дозволили систематизувати теоретичні підходи до визначення, сутності перетворень, основних завдань, суб'єктів та об'єктів, основних принципів формування системи управління адаптацією підприємства до змін, що створило передумови для теоретичного забезпечення розробки методологічного підходу до формування самої системи. Формулювання основних завдань формування системи управління адаптацією до змін виступає теоретичним базисом для розроблення організаційно-практичних заходів та інструментарію системи управління адаптацією підприємства до змін.

Систематизовано підґрунтя формування системи управління адаптацією до змін за наступними елементами: суб'єкти і об'єкти; мета і основні цілі; чинники; принципи; функції; компоненти системи управління адаптацією підприємств до змін (організаційно-економічний, правовий, технологічний і

соціальний); методи формування системи управління адаптацією підприємства до змін; економіко-математичне моделювання системи управління адаптацією підприємства до змін.

Запропоновано загальну систему управління адаптацією підприємства представити як циклічний рух, котрий складається з наступних етапів:

- аналіз та оцінка умов підприємства у зовнішньому (включаючи дослідження чинників циклічності) та внутрішньому середовищі його функціонування;
- виявлення слабких сторін і вузьких місць, сильних сторін і можливостей функціонування підприємства, прогнозування напрямів розвитку підприємства;
- формування механізму реагування підприємства на можливі негативні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі функціонування;
- розроблення та впровадження механізмів системи управління адаптацією підприємства до змін на рівні організаційно-економічного, правового, технологічного та соціального компонентів;
- моніторинг, контроль і координація за основними етапами та елементами системи управління адаптацією підприємства до змін;
- корегування системи управління адаптацією підприємства до змін зі зміною умов функціонування.

Виділено етапи та сутність складових за теоретичними блоками формування системи управління адаптацією підприємства до змін:

1) теоретичні засади системи управління адаптацією підприємства до змін: визначення сутності, тип перетворень, основна мета, основні завдання, суб'єкти, об'єкти, принципи, механізми системи управління адаптацією до змін за чотирма компонентами: організаційно-економічним, правовим, технологічним, соціальним;

2) методичні засади системи управління адаптацією підприємства до змін: теоретичні підходи до управління підприємствами, поєднання елементів системи, розроблення підходів до управління адаптацією за кожним компонентом системи управління адаптацією до змін;

3) моделювання системи управління адаптацією підприємства до змін: засоби та інструменти побудови, аналізу й оцінки економіко-математичних моделей за компонентами системи управління адаптацією підприємства до змін;

4) інструментальне забезпечення системи управління адаптацією підприємства до змін: інструменти аналізу та оцінки передумов; бізнес-моделі за чотирма компонентами; програмне забезпечення формування та впровадження системи; інструкції, положення тощо;

5) організаційно-практичне забезпечення системи управління адаптацією підприємства до змін: аналіз та оцінка передумов; планування компонентів; організація виконання заходів; мотивація персоналу до виконання системи управління адаптацією підприємства до змін; контроль і координація компонентів системи; аналіз та оцінка ефективності системи; корегування елементів.

Узагальнено дослідження сучасної наукової літератури щодо сутності, основних елементів і методів впровадження основних підходів до управління. Виявлено, що використання у чистому вигляді того чи іншого підходу до управління підприємством цілком неможливе. Практична діяльність підприємств зазвичай потребує поєднання окремих методів, моделей, інструментів і засобів тих чи інших підходів. При формуванні системи управління адаптацією підприємства до змін запропоновано використовувати змішаний підхід до управління, який поєднує в собі окремі елементи управління за процесним, функціональним і системним підходами (рис. 3).

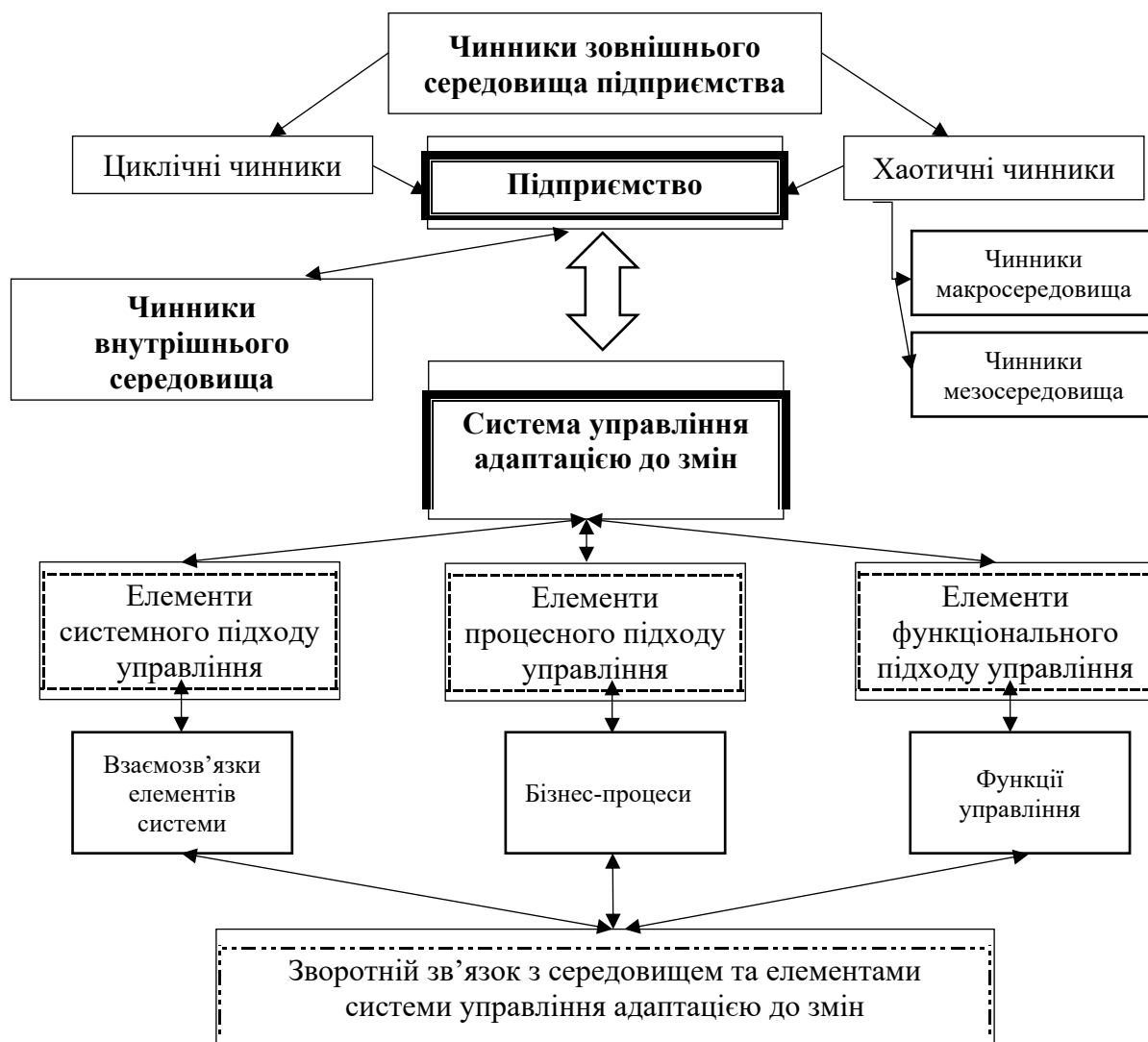

Рисунок 3 - Взаємозв'язки підходів управління при формуванні системи управління адаптацією підприємства до змін (сформовано автором)

Сформовано покроковий алгоритм з можливими варіаціями методів, моделей та інструментів, що використовуються при формуванні та впровадженні системи управління адаптацією підприємства до змін, який складається з трьох основних блоків: вибір методів аналізу змін; моделювання змін під потреби підприємства; формування інструментарію аналізу змін із урахування прийнятих методів і моделей для аналізу та реагування на зміни підприємством.

Узагальнено та систематизовано наявні можливості використання методів економіко-математичного моделювання для потреб формування системи управління адаптацією підприємства до змін, що дозволило сформулювати економіко-математичне підґрунтя для формування методичного підходу щодо оцінки передумов формування системи управління адаптацією підприємств до змін і розроблення моделей за компонентами системи як одного із можливих елементів інструментального забезпечення її впровадження.

У третьому розділі «**Методологічні проблеми формування системи управління адаптацією підприємства до змін**» представлено розроблений алгоритм формування системи управління підприємства до змін, котрий включає чотири основні компоненти, підкреслює логічну послідовність етапів формування самої системи: створення механізму, структури, етапів процесу формування та реалізації, – який надає можливості оцінити результати такого управління, що дає можливість застосовувати підприємству у спрощеному форматі елементи системи управління адаптацією підприємства до змін (рис. 4).

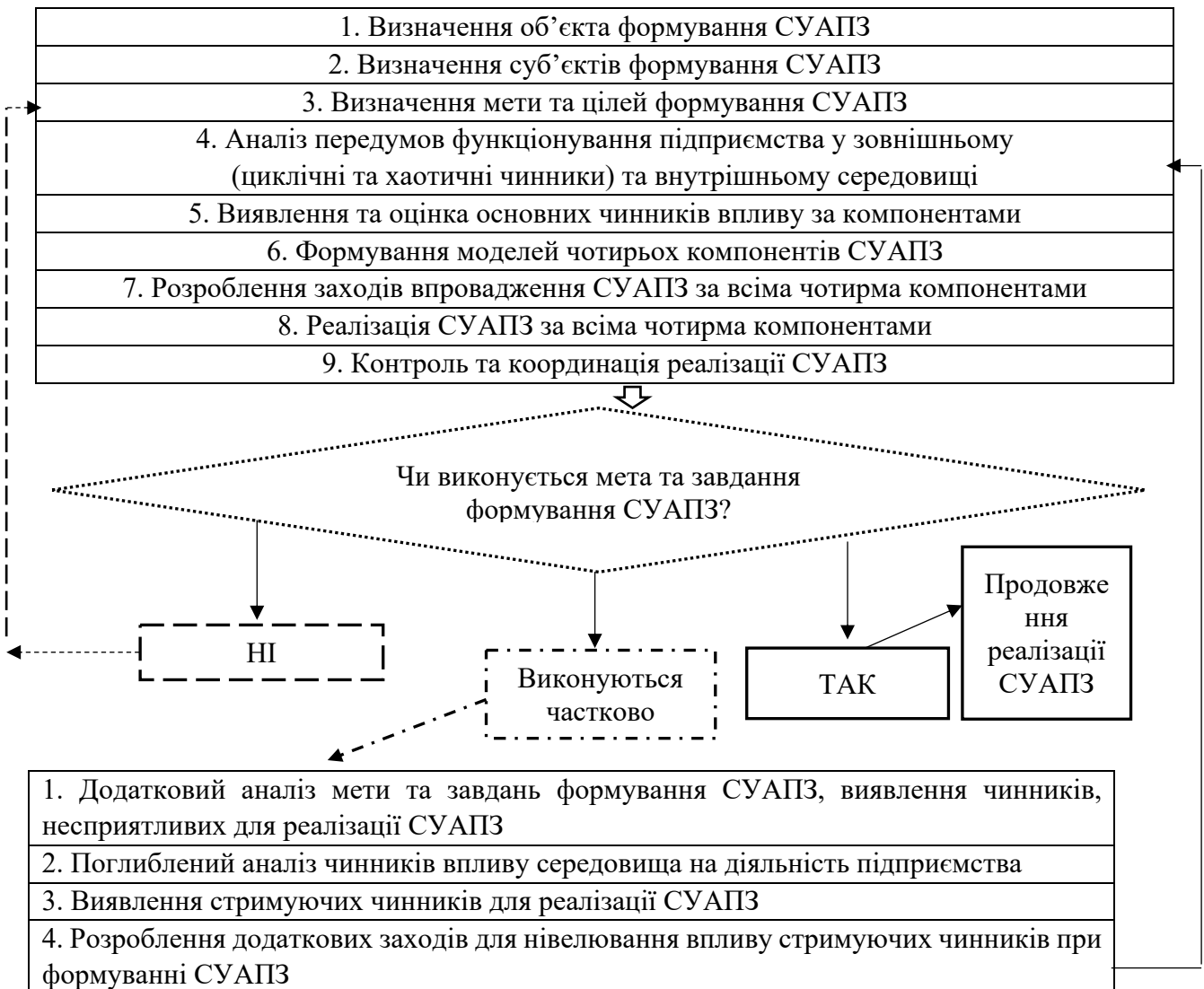

Рисунок 4 – Алгоритм формування системи управління адаптацією до змін підприємства (сформовано автором)

Розроблено методологічний базис формування системи управління адаптацією підприємства до змін (рис. 5), який враховує мету і завдання, суб'єктів і об'єкти, принципи, функції, методи, моделі, інструменти, котрі використовуються при формуванні системи управління адаптацією підприємства до змін за кожним компонентом окремо, поєднуючи отримані результати формування в систему управління адаптацією підприємства до змін, використовуючи інструментарій змішаного підходу до управління (процесного, функціонального та системного підходів), що розробляється та впроваджується за кожним компонентом системи окремо.

Запропоноване використання елементів процесного, функціонального та системного підходів не звужує використання методики будь-якого із зазначених підходів при формуванні системи управління адаптацією підприємства до змін за якимось окремих компонентом.

Сформовано модель системи управління адаптацією підприємства до змін (рис. 6), яка має ряд переваг при практичному використанні підприємствами:

1) базується на сформованих підприємством баченні, місії та основних завданнях розвитку;

2) враховує чинники циклічності, що є відображенням існуючих тенденцій в економіці світу й країни та безпосередньо впливають на розвиток підприємств;

3) надає можливості провести комплексну оцінку зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, розрахувати і спрогнозувати психологічно-кваліфікаційний рівень персоналу та рівень сприйняття цим персоналом змін;

4) спирається на теоретичні засади:

- процесного підходу при розробленні механізмів системи управління адаптацією до змін за окремими компонентами на підставі управління бізнес-процесами, що надає можливості виділити най вузькі серед бізнес-процесів підприємства за компонентами;
- функціонального підходу при розробленні організаційно-практичних дій за функціями управління;
- системного підходу при врахуванні передумов, взаємозв'язків і ризиків з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства;

5) враховує необхідність прогнозування та управління ризиками;

6) розробляється за основними функціями менеджменту, що надає можливість враховувати послідовність управління підприємствам за основними компонентами системи управління адаптацією підприємств до змін;

7) враховує необхідність систематизації та керівництва інфраструктурою та інформацією.

8) враховує необхідність зворотного зв'язку, корегування розроблених заходів системи управління адаптацією підприємства до змін у результаті моніторингу та контролю за наслідками її впровадження.

Рисунк 5 – Методологічний базис формування системи управління адаптацією підприємства до змін (сформовано автором)

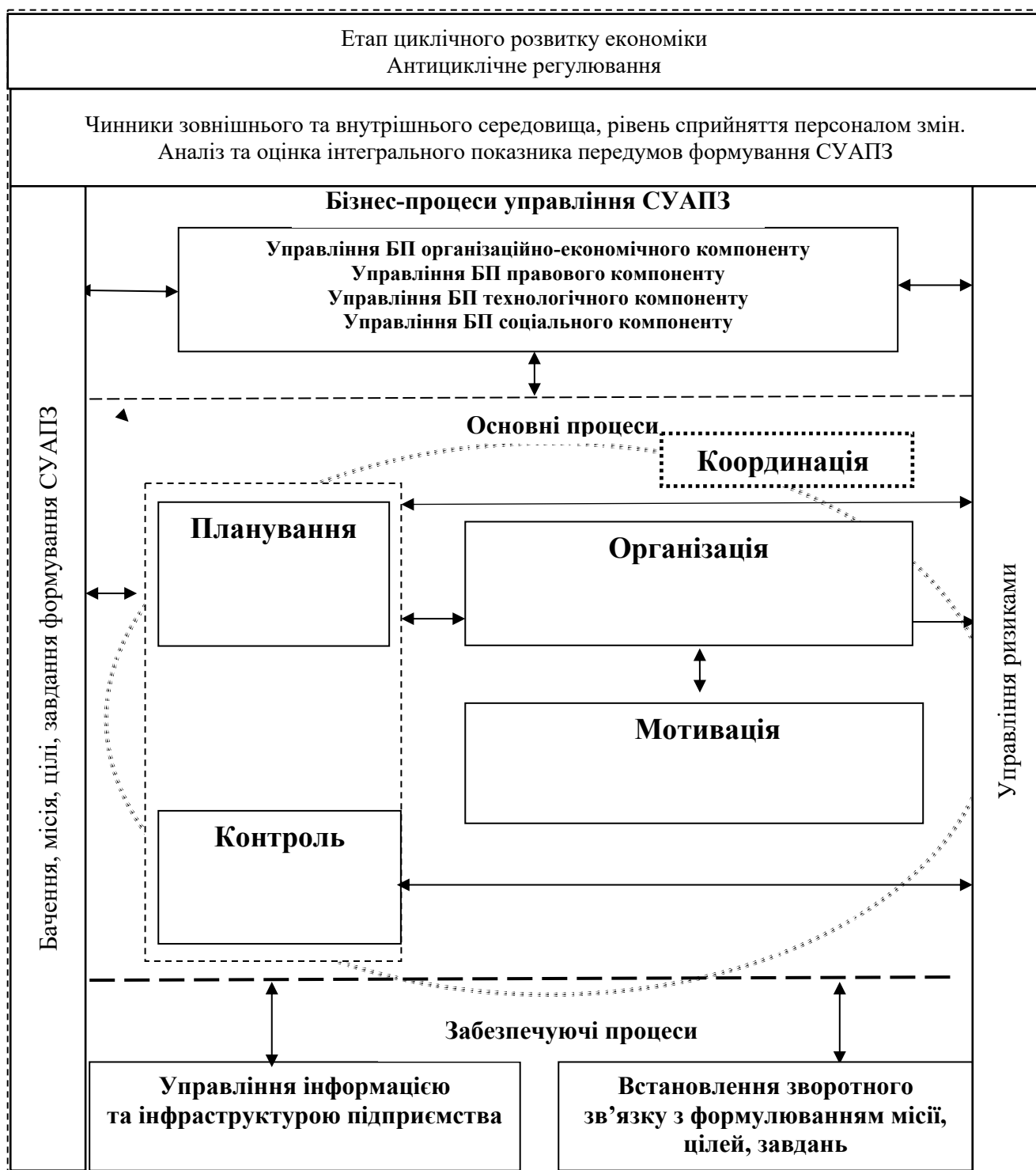

Рисунок 6 – Модель системи управління адаптацією підприємства до змін
(розроблено автором)

При вивченні методів впровадження елементів підходів у систему управління адаптацією підприємства до змін були згруповані та виокремлені основні методи, які можуть бути використані в рамках змішаного підходу до формування такої системи (табл. 1). За кожним із підходів до управління виокремлені методичні прийоми, в рамках яких розробляється інструментальне забезпечення формування та впровадження системи управління адаптацією підприємства до змін.

Таблиця 1 – Поєднання елементів процесного, функціонального та системного підходів у загальній моделі формування системи управління адаптацією підприємства до змін *(сформовано автором)*

Назва підходу	Елементи в моделі формування СУАПЗ	Методи впровадження елементів управління у СУАПЗ	Методичні прийоми	Цільові характеристики
1	2	3	4	5
Процесний	Управління бізнес-процесами організаційно-економічного компонента. Управління бізнес-процесами правового компонента. Управління бізнес-процесами технологічного компонента. Управління бізнес-процесами соціального компонента.	TQM: Гурток якості, Бенчмаркінг, «Шість сігм», Скорочення тривалості циклу, безперервне удосконалення, Глобальне управління якістю, Реінжиніринг бізнес-процесів, SCRUM	Структурування, декомпозиція робіт, вимірювання, аналіз та оцінка рівня управління, безперервне вимірювання та взаємоз'язки	Порядок планування цілей та діяльності. Взаємодія між процесами та підрозділами. Відповідальність. Дії в нештатних ситуаціях. Форми звітності. Система показників результативності та ефективності. Прийняття управлінських рішень для усунення відхилень.
Функціональний	Планування Організація Мотивація Контроль	Функціонально-вартісний аналіз Waterfall	FAST-аналіз, функціонально-структурне моделювання, функціонально-вартісна діаграма	Чіткий розподіл функцій за підрозділами. Набуття нової якості організаційної системи управління підприємством.
Системний	Взаємозв'язки в системі	Антициклічне управління Lean-management	Навчання та розвиток управлінського персоналу, техніка й технологія управління, інформаційне забезпечення управління.	Встановлення системи ієрархічних цілей. Підпорядкування цілей і завдань загальній меті підприємства. Пошук оптимального варіанта розв'язання завдання.

Запропоновано до використання при формуванні системи управління адаптацією до змін певний перелік шаблонів – можливих інструментів впровадження системи управління адаптацією підприємств до змін, розроблених з урахуванням специфіки самої системи управління адаптацією підприємства до змін.

Основним компонентом і необхідним етапом формування системи управління адаптацією підприємства до змін виступає оцінка її передумов, що створює можливості розроблення ґрунтовних організаційно-практичних заходів формування та подальшого впровадження системи управління адаптацією підприємств до змін. Розроблено теоретико-методологічний підхід до створення комплексної системи оцінювання передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін (рис. 7).

1. Визначення об'єкту оцінки
2. Формулювання мети та завдань оцінки
3. Визначення суб'єктів оцінки, розподіл обов'язків між суб'єктами
4. Формування системи накопичення та опрацювання отриманої інформації
5. Аналіз циклічних чинників впливу та розрахунок K_{cycle} – коефіцієнту, що враховує стадію циклу економіки країни
1. Аналіз зовнішнього середовища діяльності підприємства. Визначення I_{ent} – інтегрального показника оцінки передумов, що враховує вплив хаотичних чинників зовнішнього середовища: на макрорівні та мезорівні функціонування підприємства (використовуючи PEST-методику для оцінки чотирьох груп чинників: організаційно-економічних, політичних, технологічних та соціальних): $I_{ent} = I_{macro} \times a_i + I_{micro} \times b_j$
7. Визначення I_{ext} – інтегрального показника оцінки передумов, що враховує вплив циклічних і хаотичних чинників зовнішнього середовища: $I_{ext} = K_{cycle} \times I_{ent}$
8. Аналіз внутрішнього середовища функціонування підприємства. Визначення I_{int} – інтегрального показника оцінки передумов СУАПЗ, що враховує вплив внутрішнього середовища діяльності підприємства (використовуючи адаптовану методику оцінки передумов, розраховану на підставі чотирьох компонентів системи управління адаптацією підприємства до змін)
9. Визначення a_i, b_j – значущість показників оцінки передумов змін для підприємства із урахуванням оцінки змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності підприємства.
10. Визначення I_{adapt} – інтегрального показника передумов формування СУАПЗ: $I_{adapt} = I_{ext} \times a_i + I_{int} \times b_j$
10. Визначення I_{pers} – інтегрального показника рівня сприйняття персоналом змін на підприємстві.
12. Визначення I_{compl} – інтегрального показник передумов формування, який додатково враховує рівень сприйняття персоналом пропонуванних змін: $I_{compl} = I_{adapt} \times I_{pers}$
13. Оцінка інтегрального показника передумов СУАПЗ із урахуванням мети та завдань оцінки.
14. Формулювання результатів оцінювання з висновками.

Рисунок 7 – Блок-схема оцінки інтегрального показника передумов формування СУАПЗ (розроблено автором)

Виходячи із запропонованого чотириєдиного підходу щодо формування системи управління адаптацією підприємства до змін оцінка передумов і результатів системи управління адаптацією підприємства до змін має проводитися за основними чотирма напрямками: організаційно-економічним, технологічним, правовим, соціальним.

У четвертому розділі **«Необхідність і передумови формування систем управління адаптацією до змін на підприємствах агропромислової сфери»** проаналізовано загальноекономічні тенденції розвитку та особливості функціонування підприємства агропромислової сфери в Україні. Виявлено циклічні складові основних показників розвитку економіки України.

За допомогою метода швидкого перетворення Фур'є та моделі гармонійного аналізу розрахована модель коливання ВВП України (1):

$$\begin{aligned} \hat{Y} = & (178757x - 552686) + (225035,471 \sin x + 249941,877 \cos x) + \\ & (49578,2978 \sin 2x + 249941,877 \cos 2x) + \\ & (23051,3729 \sin 3x - 37869,7565 \cos 3x) + \\ & (40835,5736 \sin 4x - 81944,5124 \cos 4x) \end{aligned} \quad (1)$$

Проведені розрахунки та отримані графічні дані відображають циклічні коливання в економіці України. За результатами використання аналітичного інструментарію аналізу рядів Фур'є, спектрального і фазового методів, прогнозується сприятлива ситуація для розвитку агропромислової сфери України. Проте, враховуючи наслідки всесвітньої пандемії COVID-19 як форс-мажорного явища, яке неможливо було передбачити, слід скорегувати отримані прогнози та сприйняти прогноз не так оптимістично. Цей методичний підхід може застосовуватися до аналізу будь-якого суб'єкту економіки, у тому числі щодо аналізу діяльності підприємств на тих чи інших ринках, – це надає можливість підприємствам прогнозувати розвиток ринків, оцінюючи його не суб'єктивно, а вже об'єктивно, застосовуючи математичні методи.

Агропромислова сфера є однією із визначних у структурі економіки України. Первинне значення продукції агропромислової сфери для населення визначає актуальність дослідження сучасних явищ у агропромисловому виробництві в Україні. Україна має всі передумови для розвитку агропромислової сфери: сприятливі природно-кліматичні умови, наявні трудові ресурси та, з іншого боку, надзвичайну потребу в забезпеченні продовольчої безпеки країни шляхом розвитку власного агропромислового виробництва.

Суб'єктів агропромислової сфери України можна розподілити на два рівні: на першому – основні суб'єкти сфери, на другому – всі допоміжні суб'єкти агропромислової сфери, які не беруть безпосередньої участі у виробництві, зберіганні, переробці агропромислової продукції, проте є необхідними для регулювання діяльності на цьому ринку та просуванні агропромислової продукції до споживачів (рис. 8).

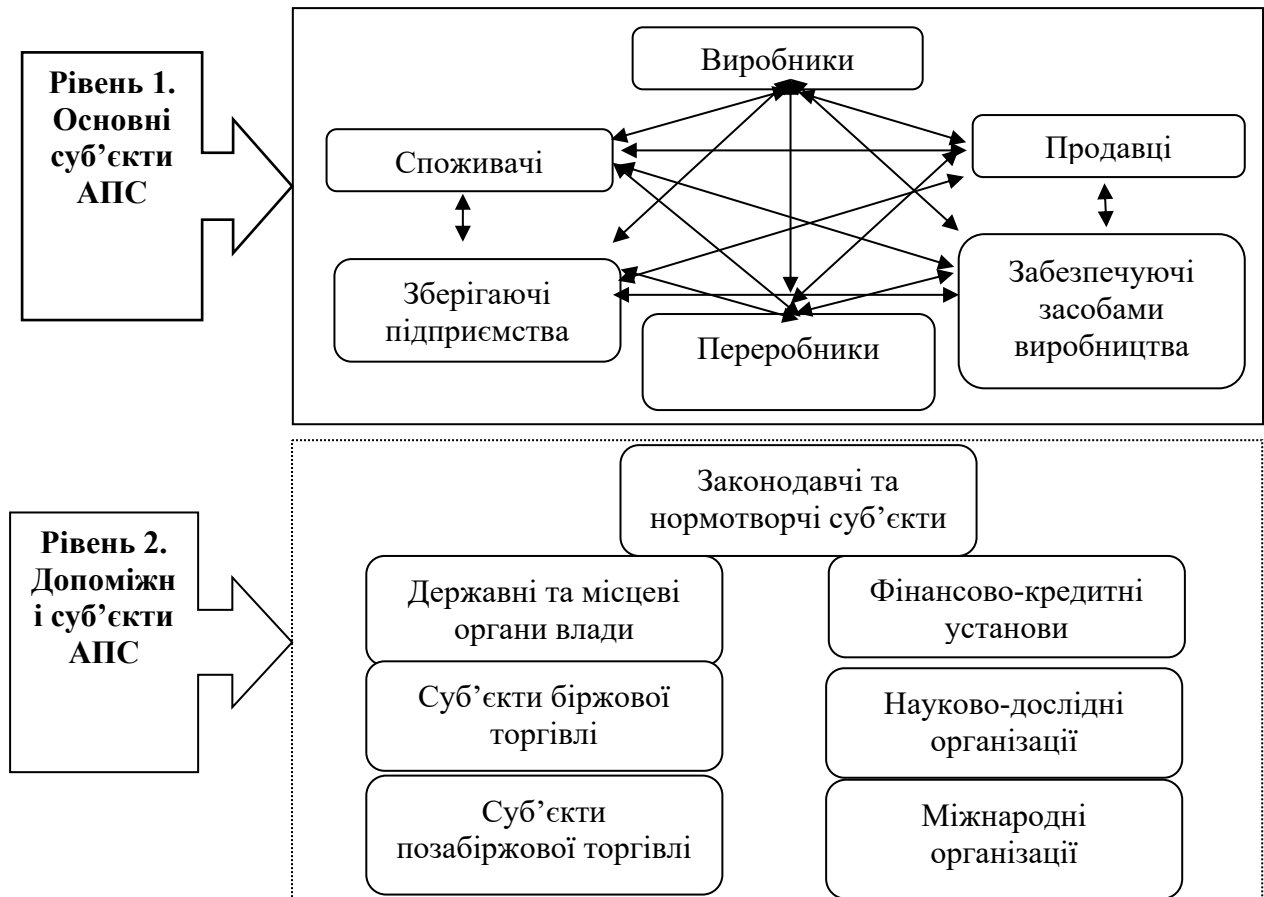

Рисунок 8 – Схема учасників агропромислової сфери (АПС)
(сформовано автором)

За результатами дослідження діяльності підприємств агропромислової сфери України виокремлено найбільш вагомі чинники впливу на активізацію їх діяльності:

- нестабільна й неоднозначна законодавча база, що регулює діяльність агропромислових підприємств в Україні;
- переорієнтація підприємств агропромислової сфери України з традиційних видів виробництва на виробництво технічних культур, що знижує конкурентоспроможність держави;
- нестача та відсутність доступу до недорогих кредитних ресурсів для забезпечення як операційної, так і інвестиційної діяльності агропромислових підприємств;
- агропромислові підприємства України працюють у надзвичайно важких умовах, із застосуванням фізично та морально застарілих основних засобів;
- низький рівень інформаційної обізнаності в процесах і надбаннях світової науки та практики у сфері здійснення агропромислового виробництва;
- сезонний характер виробництва, що залежить насамперед від природно-кліматичних умов здійснення виробництва.

Наведені чинники впливають на діяльність сучасних агропромислових підприємств України досить негативно – проявляються у зростанні собівартості агропромислової продукції та постійному зниженні її якості порівняно з існуючими у світі зразками.

Систематизовано тенденції впливу чинників на функціонування підприємств агропромислової сфери, виокремлено зовнішні чинники впливу на передумови формування системи управління адаптацією до змін підприємств агропромислової сфери за компонентами системи управління адаптацією до змін. Всі групи чинників класифіковано згідно із запропонованим групуванням можливих змін у діяльності підприємства на чинники макросередовища та чинники мезосередовища функціонування підприємства. Відбір чинників відбувся на підставі узагальненої мети формування системи управління адаптацією підприємства до змін за запропонованою моделлю, з урахуванням специфіки функціонування підприємств агропромислової сфери.

У п'ятому розділі «Управління адаптацією агропромислових підприємств України до змін» наведено результати практичної апробації концепції системи управління адаптацією підприємств на прикладі агропромислових підприємств (підприємств борошномельно-круп'яної промисловості), з поетапним рухом за всіма елементами запропонованої моделі. Розраховано компоненти I_{ext} – інтегрального показника оцінки передумов формування системи управління адаптацією підприємств до змін з боку зовнішніх чинників впливу (циклічні та хаотичні чинники), що відображають можливість виникнення змін з негативним впливом на діяльність підприємств агропромислової сфери (табл. 2).

Таблиця 2 – Розрахунок інтегрального показника оцінки передумов формування СУАПЗ з боку зовнішніх чинників впливу (циклічні чинники, хаотичні чинники (макро- та мезорівень))

	I_{macro}	Вага I_{macro}	I_{mezo}	Вага I_{mezo}	I_{ent}	K_{cycle}	I_{ext}
1	2	3	4	5	6	7	8
ОЕК	0,49	0,50	0,64	0,50	0,492	1,00	0,492
ПК	0,45		0,56				
ТК	0,25		0,36				
СК	0,59		0,59				
Інтегральний	0,445		0,538				

Джерело: розраховано автором

Апробація теоретико-методологічних засад розрахунку інтегрального показника оцінки передумов формування системи управління адаптацією підприємств до змін, що враховує вплив внутрішнього середовища, проведена на прикладі групи підприємств агропромислової сфери. Обрані підприємства агропромислової сфери входять до однієї групи за розділами КВЕД. Для проведення дослідження було обрано 11 підприємств агропромислової сфери, котрі діють у борошномельній-круп'яній промисловості; статистичні дані щодо їх діяльності за 2013–2019 роки частково є у відкритому доступі, що надало можливість проаналізувати результати їх діяльності. Оцінено внутрішні чинники впливу на передумови формування системи управління адаптацією до змін 11

підприємств за компонентами моделі інтегрального показника оцінки передумов. У результаті проведеного аналізу, оцінки факторного навантаження й відсіву, у факторній моделі залишились чинники впливу внутрішнього середовища функціонування підприємства на формування системи управління адаптацією підприємства до змін.

Проведено нормування отриманих показників за чинниками: у більшості підприємств визначаються негативні передумови щодо чинників технологічного компонента внутрішнього середовища, що підтверджує висновки аналізу та оцінки чинників зовнішнього середовища; найбільш сприятливими є чинники організаційно-економічного компонента для більшості досліджуваних підприємств; чинники соціального компонента мають широкий діапазон значень для досліджуваних підприємств, що підтверджує гіпотезу щодо необхідності приділення особливої уваги людському чиннику при формуванні системи управління адаптацією до змін.

Розраховано інтегральний показник передумов формування системи управління адаптацією підприємств до змін, котрий враховує вплив зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємств (табл. 3).

Таблиця 3 – Інтегральний показник оцінки передумов формування СУАПЗ для досліджуваних борошномельних підприємств

	Найменування підприємства	K_{cycle}	I_{ent}	I_{ext}	I_{int}	I_{adapt}
1	2	3	4	5	6	7
А	ТОВ «ЗОРЯ»	1,0	0,492	0,492	0,5971	0,54455
Б	ТОВ «Клам Олія»	1,0	0,492	0,492	0,3595	0,42575
В	«Cereales Y Harinas Garsan S.L.»	1,0	0,492	0,492	0,6743	0,58315
Г	ПРАТ «Херсонський КХП»	1,0	0,492	0,492	0,5331	0,51255
Г	ПРАТ «БЕРЕЗИНСЬКИЙ КХП»	1,0	0,492	0,492	0,6121	0,55205
Д	ПРАТ «КРАСНЕНСЬКИЙ КХП»	1,0	0,492	0,492	0,5453	0,51865
Є	ПРАТ Каланчацький КХП	1,0	0,492	0,492	0,53695	0,514475
Е	ПРАТ «Кам'янка-Бузький КХП»	1,0	0,492	0,492	0,62525	0,558625
Ж	ПРАТ «КРАСНОПАВЛІВСЬКИЙ КХП»	1,0	0,492	0,492	0,708	0,6000
З	ТОВ «КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ ХПП»	1,0	0,492	0,492	0,6064	0,5492
І	ПРАТ «Черкаський КХП»	1,0	0,492	0,492	0,5374	0,5147

Джерело: розраховано автором

Підприємства мають нерівномірні результати оцінки передумов формування системи управління адаптацією до змін. Не визначено жодного підприємства, яке б за результатами аналізу мало перспективні умови для розвитку за всіма чотирма компонентами, – всі підприємства мають вузькі місця та потребують формування системи управління адаптацією до змін.

Для трьох із досліджуваних підприємств (ТОВ «Зоря», ТОВ «Клам Олія» та «CerealesY Harinas Garsan S.L.») оцінено рівень інтегрального показника передумов формування системи управління адаптацією до змін із урахуванням рівня сприйняття персоналом змін. Жодне не має сприятливих передумов для формування та впровадження системи управління адаптацією до змін.

Стадія циклу розвитку економіки, наслідки всесвітньої пандемії COVID-19 та зовнішні чинники розвитку економіки за всіма компонентами створюють несприятливі передумови для діяльності підприємств. Перспективність позитивного впливу внутрішніх чинників діяльності досліджуваних підприємств існує, проте чинники впливають на кожне підприємство своєю мірою. На низьке значення інтегрального показника оцінки передумов формування системи управління адаптацією до змін негативно впливає рівень сприйняття персоналом змін.

Сформульовано базові підходи до управління за компонентами моделі системи управління адаптацією до змін для ТОВ «Зоря» (табл. 4).

Таблиця 4 – Підходи до управління за компонентами моделі СУАПЗ для ТОВ «Зоря»

Сфера виявлення	ОЕК	ПК	ТК	СК
1	2	3	4	5
Циклічні чинники	Прогнозування за методом Фур'є. Внутрішньо-фірмове антициклічне регулювання	Прогнозування за методом Фур'є. Внутрішньо-фірмове антициклічне регулювання	Прогнозування за методом Фур'є. Внутрішньо-фірмове антициклічне регулювання	Прогнозування за методом Фур'є. Внутрішньо-фірмове антициклічне регулювання
Хаотичні чинники	Реінжиніринг	Реінжиніринг	Реінжиніринг	Реінжиніринг
Внутрішні чинники	Business Process Management	Business Process Management	Реінжиніринг TQM Lean-Management	Реінжиніринг Lean-Management
Сприйняття персоналом	Lean-Management SCRUM	Lean-Management SCRUM	Lean-Management SCRUM	Lean-Management SCRUM

Джерело: розроблено автором

За результатами оцінки інтегрального показника передумов формування системи управління адаптацією до змін були виявлені вузькі місця у діяльності ТОВ «Зоря». За результатами комплексного SWOT-аналізу згідно компонентів були названі сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для підприємства. На підставі результатів такого узагальнення розроблено інструментарій

реагування, організаційно-практичні заходи та інструменти формування системи управління адаптацією до змін для ТОВ «Зоря» (табл. 5).

Таблиця 5 – Організаційно-практичні заходи та інструменти формування СУАПЗ для ТОВ «Зоря»

Функція	ОЕК	ПК	ТК	СК
1	2	3	4	5
Планування	Стратегічні сесії Стратегічний план Action plan	Стратегічні сесії Стратегічний план Action plan	Стратегічні сесії Стратегічний план Action plan	Стратегічні сесії Стратегічний план Action plan
Організація	Інструкція щодо впровадження СУАПЗ Корпоративна етика CRM система ERP система	Інструкція щодо впровадження СУАПЗ Корпоративний етика CRM система ERP система	Інструкція щодо впровадження СУАПЗ План впровадження Бережливого виробництва Корпоративний етика CRM система ERP система	Інструкція щодо впровадження СУАПЗ Корпоративна етика CRM система ERP система
Мотивація	Положення про мотивацію та розвиток персоналу KPI План навчання персоналу	Положення про мотивацію та розвиток персоналу KPI План навчання персоналу	Положення про мотивацію та розвиток персоналу KPI План навчання персоналу	Положення про мотивацію та розвиток персоналу KPI План навчання персоналу
Контроль та координація	Інструкція із впровадження СУАПЗ ERP система Відділ контролінгу	Інструкція із впровадження СУАПЗ ERP система Відділ контролінгу	Інструкція із впровадження СУАПЗ ERP система Відділ контролінгу	Інструкція із впровадження СУАПЗ ERP система Відділ контролінгу

Джерело: розроблено автором

З метою чіткої деталізації організаційно-практичних заходів для ТОВ «Зоря» було розроблено інструкцію щодо формування та впровадження системи управління адаптацією до змін ТОВ «Зоря», яка включає наступні компоненти:

- призначення та застосування;
- загальні положення;
- аналіз та оцінка середовища функціонування підприємства (аналіз чинників циклічності, зовнішнього й внутрішнього середовища, оцінка рівня сприйняття персоналом змін);
- планування (організаційно-економічний, правовий, технологічний, соціальний компоненти);
- лідерство (розроблення заходів мотивації та стимулювання персоналу до

впровадження змін, вибір лідерів);

- керування процесами (організаційно-економічний, правовий, технологічний, соціальний компонент);
- розроблення засобів забезпечення (організаційно-економічний, правовий, технологічний, соціальний компонент);
- аналіз та оцінювання ефективності (організаційно-економічний, правовий, технологічний, соціальний компонент);
- корегування системи управління адаптацією до змін (організаційно-економічний, правовий, технологічний, соціальний компонент).

У рамках формування Інструкції було розроблено перелік бізнес-процесів та відповідальних за ці процеси для ТОВ «Зоря».

Прогнозування із урахуванням результатів формування та впровадження системи управління адаптацією підприємства до змін виконано із використанням засобів кореляційно-регресійного аналізу та формуванням кореляційно-регресійних моделей впливу чинників на чистий прибуток ТОВ «Зоря» за основними компонентами (табл. 6).

Таблиця 6 – Кореляційно-регресійні моделі впливу чинників на чистий прибуток ТОВ «Зоря»

Найменування компонента	ТОВ «Зоря»
1	2
ОЕК	$Y = -48,169949 + 0,02077281 x_1 - 0,12762726 x_2$
ПК	$Y = -58,291665 + 0,447697 x_8$
ТК	$Y = 10,91443 + 3,486565 x_{10} + 0,987865 x_{11}$
СК	$Y = -74,832655 + 3,143229 x_{14}$

Джерело: розраховано автором

Сформована система управління адаптацією підприємства до змін для ТОВ «Зоря» та кореляційно-регресійні моделі впливу чинників на чистий прибуток підприємства надали змогу спрогнозувати зміну чистого прибутку за всіма чотирма компонентами системи управління адаптацією підприємства до змін та порівняти його з результатами прогнозування без формування системи для ТОВ «Зоря» (табл. 7).

Таблиця 7 – Прогнозування зміни чистого прибутку ТОВ «Зоря» без та з формуванням і впровадженням СУАПЗ, тис. грн

Період	Без СУАПЗ	ОЕК	ПК	ТК	СК	Із СУАПЗ	Ефект
1	2	3	4	5	6	7	8
1 квартал 2020	389,22	234,15	23,61	234,16	112,36	604,28	215,06
2 квартал 2020	402,08	245,86	24,79	245,87	117,98	634,49	232,42
3 квартал 2020	414,93	258,15	26,03	258,16	123,88	666,22	251,28
4 квартал 2020	427,79	271,06	27,33	271,07	130,07	699,53	271,74
Всього	1634,02	1009,22	101,76	1009,26	484,29	2604,52	970,50

Джерело: розраховано автором

Розраховане за результатами аналізу та оцінки діяльності ТОВ «Зоря» фактичне впровадження розроблених елементів системи управління адаптацією до змін на ТОВ «Зоря» дало очікувані результати – збільшення чистого прибутку підприємства в значно більшому обсязі, ніж без впровадження такої системи. Отримані результати підтверджують ефективність формування та впровадження на підприємствах системи управління адаптацією до змін.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичні узагальнення, розроблено практичний інструментарій для вирішення актуальної наукової проблеми щодо формування системи управління адаптацією підприємства до змін. За результатами проведеного дослідження дійшли таких висновків:

1. Досліджено та систематизовано теоретичні підходи до класифікації змін у діяльності підприємств, що дало можливість виокремити необхідність врахування передбачуваних і непередбачуваних можливостей виникнення змін у діяльності підприємств, зосереджуючи увагу на зовнішніх (циклічних і хаотичних) та внутрішніх чинниках середовища функціонування підприємства, дії яких викликають зміни, що спрощує процедуру дослідження та подальшого реагування на такі зміни під час формування системи управління адаптацією підприємства до змін.

2. Досліджено теоретичне обґрунтування розвитку підходів до управління підприємствами, яке дозволило виділити переваги та недоліки використання різних підходів при управлінні підприємствами до змін, а також поєднати при формуванні системи управління адаптацією підприємств до змін найбільш вдалі елементи підходів, створюючи передумови для формування чіткої уяви щодо структури та компонентів системи управління адаптацією підприємств до змін, яка базується на засадах змішаного підходу до управління.

3. Сформовано та підтверджено диференціацію поняття «адаптація діяльності підприємств до змін» від інших теоретичних підходів, що акцентує увагу на глибинних відмінностях теоретичних підходів адаптації підприємств до змін, виділяючи її основні переваги та особливості застосування, що створює передумови для формування чіткої структури та компонентів системи управління адаптацією підприємств до змін. Запропоновано визначення поняття «адаптація діяльності підприємства», під яким розуміється безперервний процес реакції на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств шляхом їх дослідження, розроблення та впровадження системи змін в управління організаційно-економічними, правовими, технологічними та соціальними складовими діяльності підприємства для досягнення цільових показників діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства, враховуючи чинники розвитку підприємства, що створює уніфікований підхід до використання понятійно-категорійного апарату при формуванні системи управління адаптацією підприємства до змін.

4. Запропоновано теоретичний підхід до формування сутності поняття «система управління адаптацією підприємства до змін». Під системою управління адаптацією підприємств до змін (СУАПЗ) слід розуміти комплекс взаємозв'язків керуючої та керованої системи (підприємства) через компоненти підсистеми управління: механізм управління адаптацією до змін (організаційно-економічний (ОЕК), правовий (ПК), технологічний (ТК), соціальний компонент (СК)) та управлінську діяльність, пов'язану з плануванням організацією, мотивацією, контролем і координацією розроблення та впровадження такого механізму в діяльність підприємства. Система управління адаптацією до змін є локальною підсистемою загальної системи управління підприємством.

5. Розроблено теоретико-методологічний підхід щодо формування системи управління адаптацією підприємства до змін, який базується на формуванні та впровадженні основних елементів і складових за чотирма основними компонентами (організаційно-економічний, правовий, технологічний та соціальний) з використанням методів і методик змішаного підходу до управління (системного, функціонального та процесного), що дозволяє започаткувати новий напрямок в управлінні адаптацією підприємств до змін, спрощенні самого процесу управління, врахуванні чинників середовища функціонування підприємства, що сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства в цілому. Запропонований теоретико-методологічний підхід включає чотири основні компоненти, підкреслює логічну послідовність етапів, елементи механізму, структури, алгоритм процесу формування та реалізації, що надає можливість оцінити результати такого управління, що дозволяє застосовувати підприємству у спрощеному форматі елементи управління адаптацією агропромислового підприємства до змін за необхідними йому компонентами.

6. Запропоновано концепцію інструментальної бази моделювання системи управління адаптацією підприємства до змін, яка має ряд переваг при практичному використанні підприємствами: базується на сформованих підприємством баченні, місії та основних завданнях розвитку; враховує чинники циклічності, що є відображенням наявних тенденцій в економіці світу й країни та безпосередньо впливають на розвиток підприємства; надає можливості провести комплексну оцінку зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, розрахувати та спрогнозувати психологічно-кваліфікаційний рівень персоналу, рівень сприйняття цим персоналом змін; спирається на теоретичні засади процесного підходу при розробленні механізмів управління за окремими компонентами на основі управління бізнес-процесами, що надає можливість виокремити найбільш вузькі серед бізнес-процесів підприємства за компонентами; враховує необхідність прогнозування та управління ризиками; розробляється за основним функціями менеджменту, що надає можливість враховувати послідовність управління підприємствами за основними компонентами системи управління адаптацією підприємств до змін; враховує необхідність систематизації та керування забезпечуючими процесами: інфраструктурою та інформацією; обов'язково враховує необхідність зворотного зв'язку, корегування розроблених заходів системи управління адаптацією до

змін у результаті моніторингу та контролю за наслідками її впровадження.

7. Розроблено інструментальну базу моделі системи управління підприємства до змін, що базується на виборі варіантів за основними чотирма компонентами механізму системи управління адаптацією підприємства до змін, враховуючи результати оцінювання інтегрального показника передумов формування системи, що надає можливість спростити комплексний підхід щодо впровадження системи управління адаптацією до змін підприємств і підвищити ефективність управління. Розроблено авторське бачення шаблонів вибору методологічних підходів щодо формування системи управління адаптацією підприємства до змін із урахуванням циклічного стану економіки та з урахуванням результатів аналізу зовнішнього, внутрішнього середовища та рівня оцінки сприйняття персоналом змін.

8. Сформовано теоретико-методологічний підхід щодо створення комплексної системи оцінювання передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін, яка враховує вплив зовнішніх (циклічних і хаотичних) та внутрішніх чинників діяльності підприємства, рівня сприйняття персоналом змін для кожної з компонент системи управління адаптацією підприємства до змін, що дозволяє оцінити та спрогнозувати зміну показників діяльності підприємства в результаті впровадження системи управління адаптацією підприємства до змін. Запропоновано комплексний підхід із деталізацією етапів розрахунків, методів, чинників та інструментів формування інтегрального показника оцінки передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін, що спирається на розрахунок чотирьох окремих інтегральних показників оцінки передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін за напрямками: оцінка зовнішніх чинників впливу (циклічних і хаотичних), оцінка внутрішніх чинників впливу; оцінка рівня сприйняття персоналом змін.

9. Простежено загальноекономічні тенденції розвитку економіки України з використанням математичного інструментарію, що надало можливість спрогнозувати напрямки впливу циклічних чинників на передумови формування системи управління адаптацією підприємства до змін. Динамічні умови господарювання, наслідки всесвітньої пандемії COVID-19 зумовлюють складність загальноекономічної ситуації в країні. Використання математичного інструментарію дослідження загальноекономічних передумов і тенденцій розвитку економіки України дозволяє в узагальненому вигляді прогнозувати найсуттєвіші напрямки руху економіки України, що є одним із першочергових завдань при розробленні системи управління адаптацією підприємства до змін.

10. Досліджено та систематизовано специфічні особливості функціонування та взаємозв'язки між підприємствами агропромислової сфери, що дало можливість виокремити теоретичні засади функціонування підприємств агропромислової сфери, законодавчі обмеження та перспективи розвитку взаємозв'язків із урахуванням тенденцій до диверсифікації діяльності, що надало можливість сформулювати комплексну уяву про систему функціонування підприємств агропромислової сфери в Україні. Агропромислова сфера України

характеризується складністю взаємозв'язків у структурі, поєднуючи в собі два рівні суб'єктів господарювання: основних і допоміжних суб'єктів ринку. Підприємства борошномельної-круп'яної промисловості є одними із визначальних у структурі виробництва агропромислової продукції. Проте підприємства цієї сфери також зазнають багатьох проблем: скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва як бази для розвитку борошномельної промисловості; постійне зростання цін на окремі види сировини для борошномельного виробництва сприяє збільшенню собівартості виробництва борошна та зменшенню загальної рентабельності діяльності борошномельних підприємств; існуючі проблеми з ринком землі в країні, які створюють передумови для формування тіньової монополії на землю; зростання частки «тіньового» ринку борошномельної-круп'яної продукції.

11. Систематизовано тенденції впливу чинників на функціонування підприємств агропромислової сфери шляхом проведення інтегрального оцінювання передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін (оцінка передумов формування системи управління адаптацією до змін підприємств з урахуванням впливу зовнішніх (циклічних і хаотичних), внутрішніх чинників та рівня сприйняття персоналом змін. Чинники, що пропонуються як складові моделі цих інтегральних показників, відібрані з урахуванням специфіки функціонування агропромислових підприємств у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Стадія циклу розвитку економіки, наслідки всесвітньої пандемії COVID-19, зовнішні чинники розвитку економіки та внутрішні чинники функціонування підприємств агропромислової сфери за всіма компонентами створюють несприятливі передумови формування системи управління адаптації підприємств до змін.

12. Розроблено та апробовано на практиці організаційно-прикладні моделі та схеми формування системи управління адаптацією агропромислових підприємств до змін, що враховують специфіку функціонування підприємств у цій сфері, надають можливість підприємствам гнучко реагувати на зміни середовища функціонування шляхом вибору основних варіантів дій із найбільш прийнятних до ситуації підходів, що спрощує процедуру впровадження системи управління адаптацією підприємств до змін і створює передумови для підвищення їх ефективності. Апробовано методологічний підхід і практичний інструментарій формування системи управління адаптацією до змін сучасних агропромислових підприємств, які виявили ознаки можливості реалізації в практичній діяльності підприємства агропромислової сфери використовуючи повний або скорочений алгоритми формування, що надало можливість підприємствам агропромислової сфери виявити свої переваги та недоліки стосовно циклічних коливань, зовнішніх і внутрішніх чинників впливу та рівня сприйняття персоналом змін, а також запровадити в управлінську діяльність практичні рекомендації, що створюють умови для підвищення ефективності діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Грінченко Р. В. Концептуальні засади управління діяльністю підприємств як складова формування їх конкурентоспроможності. *Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств* : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2017. С. 139–149. (44,12 д. а). *Особистий внесок здобувача: систематизовано та узагальнено теоретичні підходи до управління діяльністю підприємства, виокремлено основні методи та методики, що використовуються за різними підходами до управління.* (0,80 д. а).

2. Hrinchenko R. V. Theoretical base of forming management mechanism of the enterprises. *Financial-economic and innovative support of entrepreneurship development in the spheres of economy, tourism and hotel-restaurant business* : collective monograph / ed. by Yatsenko V. M. Coventry, United Kingdom : Agenda Publishing House, 2017. P. 411–421 (38,75 д. а.). *Особистий внесок здобувача: систематизовано та узагальнено теоретичні підходи до формування складових системи управління підприємством, структуровано та деталізовано складові механізми системи управління підприємством.* (0,80 д. а).

Статті в наукових фахових виданнях України, більшість з яких включено до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Грінченко Р. В. Сучасні тенденції структурних зрушень в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 4 (51). С. 217–221. (0,64 д. а).

4. Грінченко Р. В. Інвестування в інноваційну діяльність підприємствами АПК України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2014. № 2 (210). С. 56–67. (0,58 д. а).

5. Грінченко Р. В. Трансформація підприємств агропромислового комплексу України. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 3 (46). С. 28–34. (0,66 д. а).

6. Грінченко Р. В. Світовий досвід регулювання впливу циклічних коливань на розвиток економіки. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2015. № 4 (224). С. 25–32 (0,60 д. а).

7. Грінченко Р. В. Розвиток підприємств сфери забезпечення потреб агропромислового комплексу України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 7. С. 326-330. (0,54 д. а).

8. Грінченко Р. В. Застосування інструментарію аналізу Фур'є до дослідження циклічних коливань. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 1 (49). Т. 1. С. 20–25. (0,70 д. а).

9. Грінченко Р. В. Склад учасників ринку агропромислової продукції. *Інноваційна економіка* : наук.-виробнич. журнал. 2017. № 1–2 (67). С. 114–120. (0,68 д. а).

10. Грінченко Р. В. Теоретичний базис адаптації діяльності підприємств. *Економічний простір*. 2017. № 123. С. 144–154. (0,71 д. а).
11. Грінченко Р. В. Класифікація змін у діяльності підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 223–226. (0,62 д. а).
12. Грінченко Р. В. Аналіз компонент середовища функціонування підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 27. Ч. 2. С. 9–12. (0,70 д. а).
13. Грінченко Р. В. Модернізація теоретичних компонент управління адаптаційними змінами на підприємстві. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 251–256. (0,75 д. а).
14. Грінченко Р. В. Управління бізнес-процесами як основа формування бізнес моделей адаптації діяльності підприємств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 9 (37). С. 40–44. (0,68 д. а).
15. Янковий О. Г., Грінченко Р. В. Використання бізнес-моделей як елементів бізнес-інжинірингу підприємств. *Бізнес Інформ*. 2018. № 8. С. 70–75. (0,78 д. а). *Особистий внесок здобувача: систематизовано та узагальнено теоретичні підходи до формування бізнес-моделей підприємств, виділено основні етапи побудови бізнес-моделей, структурні елементи та особливості їх формування під час можливих змін* (0,39 д. а).
16. Грінченко Р. В. Розвиток теоретичних засад системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств. *Вісник Одеського національного економічного університету. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 3 (68). С. 68–73. (0,64 д. а).
17. Грінченко Р. В. Компоненти підходу до управління адаптаційними змінами на підприємстві. *Бізнес-навігатор*. 2019. № 1 (50). С. 59–64. (0,61 д. а).
18. Грінченко Р. В. Оцінка ефективності змін впровадження механізму адаптації до змін у зовнішньому середовищі діяльності підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 37. С. 81–86. (0,64 д. а).
19. Грінченко Р. В. Методи та інструменти формування механізму адаптації підприємства до змін. *Вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 34. С. 53–58. (0,65 д. а).
20. Грінченко Р. В. Тенденції розвитку підприємництва в Україні. *Інтелект XXI*. 2019. № 3. С. 133–137. (0,66 д. а).
21. Грінченко Р. В. Комплексна методика оцінювання ефективності змін на підприємстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. № 13 (41). С. 28–33. (0,81 д. а).
22. Грінченко Р. В., Кошельок Г. В. Відмінність адаптації від інших теоретичних підходів до управління підприємством. *Науковий Вісник Одеського національного економічного університету*. 2019. №7-8. С. 27–44. (1,00 д. а). *Особистий внесок здобувача: узагальнено та систематизовано теоретичний базис адаптації підприємств до змін, виділено етапи аналізу передумов формування систем управління адаптацією підприємств до змін* (0,50 д. а).

23. Кошельок Г. В., Грінченко Р. В. Аналіз грошових потоків у системі управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 2(63). С. 231–242. (0,82 д. а). *Особистий внесок здобувача: сформульовано основні етапи аналізу грошових потоків як елементу аналізу та оцінки передумов формування системи управління адаптацією до змін підприємств* (0,41 д. а).

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

24. Hrinchenko R. V. Formation of an anticyclic policy: the theoretical basis. *European journal of economics and management*. 2017. Vol. 3, Issue 2. P. 6–10. (0,60 д. а).

25. Hrinchenko R. V. Implementation of adaptation to changes as a company's management element. *European journal of economics and management*. 2019. Vol. 5, Issue 4. P. 93–97. (0,62 д. а).

26. Hrinchenko R. V. Detection of changes and their causes in the environment of the enterprise. *East European Science Journal*. 2019. № 8 (48). Part 5. P. 23–27. (0,72 д. а).

27. Hrinchenko R. V. Mathematical and statistical measures in the mechanism of enterprises adaptation to the changes. *East European Science Journal*. 2019. № 6 (49). Part 7. P. 66–69. (0,66 д. а).

Статті в інших наукових періодичних виданнях України:

28. Грінченко Р. В. Развитие теоретических концепций первопричин циклических колебаний в экономике. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 14. Вип. № 3 (31). С. 74–84. (0,58 д. а).

29. Грінченко Р. В. Прояви циклічних коливань в економіці. *Регіональна економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2016. Т. 15. Вип. № 1 (32). С. 163–172. (0,52 д. а).

Матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій:

30. Грінченко Р. В. Інвестиційні аспекти розвитку підприємств агропродовольчої сфери. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали другої Міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 вересня 2013 р. Одеса : Атлант. 2013. С. 103–105. (0,15 д. а).

31. Грінченко Р. В. Перепони для розвитку підприємств агропромислового комплексу України. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 вересня 2014 р. Одеса : Атлант. 2014. С. 87–88. (0,14 д. а).

32. Грінченко Р. В. Теоретичні особливості існування циклічних коливань. *Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13–16 вересня 2015 р. Київ : «Центр навчальної літератури», 2015. С. 37–38. (0,15 д. а).

33. Грінченко Р. В. Сучасні агропромислові підприємства України: стан та перспективи розвитку. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 18 вересня 2015 р. Одеса : Атлант, 2015. С. 320–321. (0,13 д. а).

34. Грінченко Р. В. Влияние первопричин циклических колебаний в экономике на деятельность агропромышленных предприятий. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали п'ятої міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 вересня 2016 р. Одеса : Атлант, 2016. С. 379–380. (0,15 д. а).

35. Грінченко Р. В. Формування інструментарію дослідження циклічних коливань в економіці. *Сучасні проблеми менеджменту* : матеріали XII міжнар. науково-практичної конференції, 28 жовтня 2016 р. Київ : НАУ, 2016. С. 26–29. (0,16 д. а).

36. Грінченко Р. В. Моделювання циклічних коливань в економіці. *Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листопада 2016 р. Львів : Львівський інститут МАУП, 2016. Ч. 2. С. 171–174. (0,15 д. а).

37. Грінченко Р. В. Система взаємозв'язків учасників ринку агропромислової продукції. *Регіональна, галузева та суб'єктна економіка України на шляху до євроінтеграції* : матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 квітня 2017 р. Харків : ХНУБА, 2017. Ч. 2. С. 80–82. (0,15 д. а).

38. Грінченко Р. В. Альтернативні джерела інноваційної діяльності підприємств агропромислового бізнесу України. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 вересня 2017 р. Одеса : Атлант, 2017. С. 87–88. (0,14 д. а).

39. Грінченко Р. В. Необхідність адаптації діяльності підприємств. *Трансформація фінансових ринків в умовах глобальної нестабільності: реалії сьогодення та погляд у майбутнє* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 30 жовтня 2017 р. Ірпінь, 2017. С. 167–170. (0,15 д. а).

40. Грінченко Р. В. Складові компоненти механізму адаптації діяльності підприємств. *Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людиномірність, партнерство, кооперація* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 14 грудня 2017 р. Полтава : ПУЕТ, 2017. С. 147–150. (0,15 д. а).

41. Грінченко Р. В. Зміна середовища функціонування міст та адаптація діяльності підприємств. *Економіка міста та урбаністика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 23 березня 2018 р. Київ : КНЕУ, 2018. С. 16–18. (0,16 д. а).

42. Грінченко Р. В. Принципи формування механізму управління адаптаційними змінами підприємства. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток* : матеріали X Ювілейної міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2018 р. Харків : ХНУБА, 2018. Ч. 1. С. 88–90. (0,15 д. а).

43. Грінченко Р. В. Теоретичні засади формування бізнес-моделей підприємств. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали сьомої міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 вересня 2018 р. Одеса : Атлант, 2018. С. 139–140. (0,15 д. а). *Особистий внесок: систематизовано теоретичні підходи та інструменти формування бізнес-моделей підприємств.* (0,07 д. а).

44. Грінченко Р. В. Оцінювання адаптаційних можливостей підприємств. *Тридцять п'яти економіко-правові дискусії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 21 березня 2019 р. Львів, 2019. С. 9–10. (0,16 д. а).

45. Грінченко Р. В. Етапи визначення ефективності механізму адаптації підприємства до змін. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні* : матеріали виступів III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 11 квітня 2018 р. Київ : КНУТД, 2019. С. 213–216. (0,15 д. а).

46. Грінченко Р. В. Методи дослідження змін на підприємстві. *Економіка, підприємництво, менеджмент: сучасний стан і обриси майбутнього* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених, 23 квітня 2019 р. Дніпро : Національна металургійна академія, 2019. С. 154–156. (0,15 д. а).

47. Грінченко Р. В. Чотири складові механізму адаптації підприємств до змін. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 23–25 травня 2019 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 301. (0,16 д. а).

48. Грінченко Р. В. Використання математико-статистичних методів при управлінні адаптацією підприємств до змін. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали восьмої міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 вересня 2019 р. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2019. С. 223–224. (0,15 д. а).

49. Грінченко Р. В. Глобальне управління якістю та реінжиніринг бізнес-процесів: сутність та відмінності. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 31 жовтня 2019 р. Луцьк: СНУ, 2019. С. 552–554. (0,15 д. а).

50. Грінченко Р. В. Організація процесу дослідження виникнення зовнішніх змін у діяльності підприємств. *Актуальні проблеми маркетингового менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки* : тези VII Міжнар. наук.-практ. конф., 8 травня 2020 р. Луцьк: Луцький НТУ, 2020. С. 67–69. (0,15 д. а).

51. Грінченко Р. В. Тенденції розвитку борошномельної промисловості України. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали дев'ятої міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 вересня 2020 р. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2020. С. 107–109. (0,15 д. а).

АНОТАЦІЯ

Грінченко Р. В. Система управління адаптацією підприємства до змін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2021.

Дослідження присвячено вирішенню важливої наукової проблеми – формуванню системи управління адаптацією підприємства до змін. Досліджено та систематизовано теоретичні підходи до класифікації змін у діяльності підприємств, теоретичне обґрунтування розвитку підходів до управління підприємствами, диференціація та визначення понять адаптації діяльності підприємств до змін і системи управління адаптацією підприємства до змін.

Розроблено теоретико-методологічний підхід до формування системи управління адаптацією підприємств до змін. Запропоновано концепцію моделі та інструментальної бази системи управління адаптацією підприємства до змін. Сформовано теоретико-методологічний підхід до створення комплексної системи оцінювання передумов формування системи управління адаптацією підприємства до змін.

Простежено загальноекономічні тенденції розвитку економіки України, досліджено та систематизовано специфічні особливості функціонування, взаємозв'язки між підприємствами агропромислової сфери, тенденції впливу чинників. Апробовано методологічний підхід і практичний інструментарій формування системи управління адаптацією до змін сучасних агропромислових підприємств.

Ключові слова: система, управління, адаптація, підприємство, зміни.

АННОТАЦИЯ

Гринченко Р. В. Система управления адаптацией предприятия к изменениям. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2021.

Исследование посвящено решению важной научной проблемы – формированию системы управления адаптацией предприятия к изменениям. Исследованы и систематизированы теоретические подходы к классификации изменений в деятельности предприятий, теоретическое обоснование развития подходов к управлению предприятиями, дифференциация и определения понятий адаптации деятельности предприятий к изменениям и системы управления адаптацией предприятия к изменениям.

Разработан теоретико-методологический подход к формированию системы управления адаптацией предприятия к изменениям. Предложена концепция модели и инструментальной базы системы управления адаптацией

предприятия к изменениям. Сформирован теоретико-методологический подход к созданию комплексной системы оценки предпосылок формирования системы управления адаптацией предприятия к изменениям.

Прослежены общеэкономические тенденции развития экономики Украины, исследованы и систематизированы особенности функционирования и взаимосвязи между предприятиями агропромышленной сферы, тенденции влияния факторов. Апробированы методологический подход и практический инструментальный формирования системы управления адаптацией к изменениям предприятий.

Ключевые слова: система, управление, адаптация, предприятие, изменения.

ABSTRACT

Hrinchenko R. V. The management system of adaptation of the enterprise to changes. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic science, specialty 08.00.04 – «Economics and management of enterprises (according to the types of economic activities)». – Odesa National Economic University, Odesa, 2021.

The dissertation is devoted to solving an important scientific problem — formation of the management system of adaptation of the enterprise to changes. Theoretical approaches to the classification of changes in the activities of enterprises are studied and systematized, which allowed to highlight the necessity to take into account the foreseeable and unpredictable possibilities of changes in the enterprise, focusing on external and internal factors of the enterprise environment, under which influence changes occur. The definitions of the concept of "adaptation of enterprises" and "management system of adaptation of the enterprise to changes" are offered.

A theoretical and methodological approach to the formation of a management system for adaptation of enterprises to change, based on the formation and implementation of basic elements and components of the four main components (organizational, economic, legal, technological and social) using methods and techniques of a mixed approach (of management, functional and process).

The concept of the tool base of modeling of the management system of adaptation of the enterprise to changes which has a number of advantages at practical use by the enterprises is offered: it is based on the vision, mission and the basic tasks of development that formed by the enterprise; takes into account the factors of cyclicity, which are a reflection of existing trends in the economy of the world and the country and directly affect the development of the enterprise; provides opportunities to conduct a comprehensive assessment of the external and internal environment of the enterprise, to calculate and predict the psychological and qualification level of staff and the level of perception of changes by these staff; relies on the theoretical foundations of the process approach in the development of management mechanisms for individual components based on business process management; is developed according to the main functions of management, which provides opportunities to take into account the sequence of management of enterprises

on the main components of the management system of adaptation of enterprises to change; takes into account the necessity of systematization and management of supporting processes: infrastructure and information; be sure to take into account the need for feedback, adjustment of the developed measures of the management system for adaptation to changes as a result of monitoring and control over the consequences of its implementation.

The tool is based on the model of enterprise adaptation of change of a management system is developed, that is based on the choice of variants on the main four components of the enterprise adaptation management mechanism, taking into account the results of evaluation of the integrated indicator of enterprise change adaptation system. The author's vision of templates of choice of methodological approaches to formation of management systems of adaptation to changes of the enterprise taking into account a cyclic condition of economy and the analysis of external, internal environment and level of an estimation of perception by personnel of changes is developed.

The theoretical and methodological approach for creating a comprehensive system for assessing the prerequisites for forming a management system for adaptation to change, which takes into account the impact of external and internal factors of the enterprise, the level of staff perception of change for each component of the management system.

The general economic tendencies of development of economy of Ukraine are used with mathematical tools that gave the chance to predict directions of influence development of cyclic factors on preconditions of formation of management system of adaptation of the enterprises to changes. The specific features of functioning and interrelations between agro-industrial enterprises are investigated and systematized, which allowed to allocate theoretical bases of functioning of agro-industrial enterprises, legislative restrictions and prospects of development of interrelations taking into account tendencies to diversification of activity in agro-industrial sphere in Ukraine. The tendencies of influence of factors on the functioning of agro-industrial enterprises are systematized due to integrated assessment of preconditions of formation of management system of adaptation of enterprise to changes taking into account influence of factors.

Organizational and applied models and schemes are developed and tested in practice for forming a management system for adaptation of agro-industrial enterprises to change, taking into account the specifics of the enterprise in this area, provide enterprises with flexibility to respond changes in the environment by choosing the most appropriate approaches. The methodological approach and practical tools of the formation of a management system for adaptation to change in modern agro-industrial enterprises is tested.

Key words: system, management, adaptation, enterprise, changes.